

İNSAN-MEKÂN-KİMLİK İLİŞKİSİNDE BİR HAFIZA BİLEŞENİ OLARAK KAPILAR: URFA GELENEKSEL EV KAPI ÖRNEKLERİ

DOORS AS A VERSATILE MEMORY COMPONENT IN HUMAN, SPACE,
IDENTITY RELATIONS: SAMPLES OF ŞANLIURFA TRADITIONAL HOUSE
DOORS

ДВЕРИ КАК КОМПОНЕНТ ПАМЯТИ В ОТНОШЕНИЯХ ЧЕЛОВЕКА,
ПРОСТРАНСТВА И ИДЕНТИЧНОСТИ: ПРИМЕРЫ ТРАДИЦИОННЫХ ДВЕРЕЙ
ДОМОВ В ШАНЛИУРФЕ

Gül GÜLER*
Fatma ÇAKMAK**

ÖZ

Mimari anlamda bir yapının temel unsurlarından biri olarak tanımlanabilecek kapı ve eşik, insan yaşamında tarih boyunca çeşitli form değişikliklerine uğramış olsa da bugün de "ev" kavramının anlam sınırları içinde önemli bir yere sahiptir. Mekânı iç ve dış olarak ikiye ayıran kapı ve onun bir öncüsü olarak eşik, geçmişin kültürel mirasında öne çıkan çeşitli sembol ve değerlerin gündelik yaşamın mekânsal örgüsünde simgesel çağrışımlarını taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, insan, mekân ve kimlik ilişkisinde çok yönlü bir hafıza bileşeni olarak kapıları ve eşiklerini Urfa geleneksel ev kapıları örneği üzerinden incelemek ve değerlendirmektir. Bu kapsamda, Urfa şehir merkezinde yer alan ve Osmanlı'nın son dönemine ait evlerin giriş kapıları tespit edilmiştir. Çalışma, tarihi evlerin giriş kapıları ile mimari özellikleri açısından özgün olanlarla sınırlandırılmıştır. Çalışmada şehir, mahalle ve sokak ekseninde toplumsal hayatın biçimlenişi ele alınmış, kapı ve eşik kavramlarının tanımı, anlamları, mimaride yapı ile ilişkisi ve özellikle evle olan bağlantısı vurgulanmıştır. Evlerin giriş kapılarında yer alan düşünce, inanç ve estetik unsurlar incelenmiş ve bu unsurlar ikonografik analizlerle değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Urfa şehir kültürü bağlamında ev kapılarının tarihi kimliği incelenmiş ve literatüre katkıda bulunulması

* **ORCID:** 0000-0002-7118-6469, Doç.Dr. Harran Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı, gulguler67@hotmail.com

** **ORCID:** 0000-0003-2875-865X, Doç. Dr., Harran Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, fatmacakmak@harran.edu.tr

Kaynak Gösterim / Citation / Цитата: Güler, G., & Çakmak, F. (2024). İNSAN-MEKÂN-KİMLİK İLİŞKİSİNDE BİR HAFIZA BİLEŞENİ OLARAK KAPILAR: URFA GELENEKSEL EV KAPI ÖRNEKLERİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* (64), 83-98. **DOI:** [10.17498/kdeniz.1586816](https://doi.org/10.17498/kdeniz.1586816)

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, ev, mekân, kapı, sembol, hafıza.

ABSTRACT

Doors and thresholds, fundamental components of architectural structures, have undergone various forms of transformation throughout history. However, they remain pivotal elements within the concept of "home," symbolizing a place of arrival. The door, separating interior and exterior spaces, along with its precursor, the threshold, embodies connotations of symbols and values rooted in the cultural heritage of the past, manifested within the spatial organization of daily life.

This study aims to explore and evaluate doors and thresholds as multifaceted memory components within the context of human, space, and identity relations, using examples from traditional house doors in Şanlıurfa. The research identified the entrance doors of houses located in the city center of Şanlıurfa, dating back to the late Ottoman period. The scope of the study was limited to historical house entrances that stand out with their architectural features. It discusses the formation of social life within the city, neighborhood, and street dynamics while focusing on the definitions, meanings, and relationships of doors and thresholds with architecture, particularly their connection to homes. Furthermore, the study analyzed and interpreted elements of thought, belief, and aesthetics reflected in house entrances through iconographic explanations. By examining the historical identity of house doors within Şanlıurfa's cultural context, the study aims to contribute to the academic literature.

Keywords: Urfa, house, space, door, symbol, memory.

АННОТАЦИЯ

Двери и пороги, являясь основными элементами архитектурных сооружений, на протяжении истории претерпевали различные изменения формы. Тем не менее, они остаются важными элементами в концепции "дома", символизируя место прибытия. Дверь, разделяющая внутреннее и внешнее пространство, вместе со своим предшественником — порогом, отражает символы и ценности культурного наследия прошлого, воплощенные в пространственной организации повседневной жизни. Цель настоящего исследования — изучить и оценить двери и пороги как многогранные компоненты памяти в контексте отношений между человеком, пространством и идентичностью, используя примеры традиционных дверей домов в Шанлыурфе. В исследовании были определены входные двери домов, расположенных в центре города Шанлыурфа и относящихся к позднему Османскому периоду. Исследование ограничено входными дверями исторических домов, выделяющихся своими архитектурными особенностями. В работе рассматривается формирование социальной жизни в рамках городской, квартальной и уличной динамики, уделяя особое внимание определениям, значениям и взаимоотношениям дверей и порогов с архитектурой, особенно с домами. Кроме того, в исследовании анализируются элементы мыслей, верований и эстетики, отраженные во входах домов, с их иконографическими интерпретациями. Исследование направлено на внесение вклада в академическую литературу путем изучения исторической идентичности дверей домов в культурном контексте Шанлыурфы.

Ключевые слова: Урфа, дом, пространство, дверь, символ, память.

1.GİRİŞ

Modern dönemde daha çok kent olarak tanımlanan şehir olgusu insan yaşamı açısından sıradan bir fiziksel mekân olmanın ötesinde farklı anlam ve çağrışımlara da sahiptir. Şehirleri tanımlarken onlar hakkında kurulan cümleler genel itibariyle şehirlerin fiziksel niteliği üzerine olsa da her şehir farklı bir kültürel doku ve kimlik üreterek bugüne gelmiştir. Nitekim tarihsel süreç içerisinde bir şehrin kimliğine dair pek çok unsur değişmekte fakat bazı unsurlar da çeşitli semboller aracılığıyla geçmişten taşınmakta ve bugün için yeniden anlam kazanmaktadır. İnsan-mekân ve kimlik etkileşiminde ana güzergahlardan biri şehirdir. Şehrin tarihi kompartmanlarında taşınarak, yaşanan zamana ulaşan tüm somut göstergeler insanın mekânda konumlaşına dair de ayrıntılar içermektedir. Bu ayrıntılar kimi zaman bir mahallenin ara sokaklarında kimi zaman da bir evin parçalarına sirayet etmiş olarak taşınır bugüne. Hafızanın aracılık ettiği bu döngüde, insanın mekânla kurduğu ilişkinin geçmişte kalan, geçmişin sosyo-kültürel dinamikleriyle iç içe olmak suretiyle var olan farklı özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Mimari anlamda bir yapının iki elemanı olarak tanımlanabilecek olan kapı ve eşik, insan yaşamında dün olduğu gibi çeşitli form değişikliklerine uğramış olsa da bugün de bir varış mekânı olarak tanımlanabilecek olan “ev” in anlam sınırları içerisinde öne çıkan unsurlardır. Mekânı iç ve dış olarak ikiye ayıran kapı ve onun öncüsü eşik, geçmişin kültürel sermayesinde öne çıkan çeşitli sembol ve değerlerin de gündelik yaşamın mekânsal örgüsündeki çağrışımlarını simgelemektedir.

Urfa zengin tarihi dokusu, kültürel mozaïği, inançların kesişim noktası olması yönüyle sahip olduğu kutsal sermaye ve sosyo-kültürel dinamikleri ile insan-mekân ilişkisinin çoklu görünümlere bürünerek tecrübe edildiği önemli şehirlerden biridir. Şehrin modern caddelerinin yanı sıra, sözü geçen kültürel zenginliğin bugün için de gözle görünür olabildiği tarihi mahalle ve sokakları kolektif kimliğin şehir dokusu ekseninde ele alınmasına olanak sunan izlerle doludur. Bu çalışma, tarihi bir şehir olan Urfa'nın geleneksel kapı örnekleri ekseninde insan-mekân ilişkisine odaklanmakta ve bu ilişkinin somut hem göstergelerle hem de sembolik çağrışımlarla nasıl bir kimliğe büründüğünü kapı ve eşik olguları çerçevesinde ele almaktadır. Çalışmayı önemli kılan bir başka özellik ise, bu çözümlemenin Din Sosyolojisi ve İslam Sanat Tarihi disiplinlerinin ortak yöntem ve çalışma alanlarında buluşturulduğu interdisipliner bir yaklaşımla yapılmaya çalışılmış olmasıdır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

İnsan, mekân ve kimlik ilişkisinde çok yönlü bir hafıza bileşeni olarak kapılar ve eşikleri Urfa geleneksel ev kapı örneklerinde incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Urfa şehir merkezinde yer alan ve Osmanlı'nın son dönemine ait evlerin giriş kapıları tespit edilmiştir. Çalışma, tarihi evlerden özgün olan ve mimari özellikleri ile öne çıkan ev giriş kapılarıyla sınırlandırılmıştır. Kapı ve eşik, tanımı, anlamları, mimaride yapı ile ilişkisi ve özellikle ev ile ilişkisi ön planda tutularak biçimlenişine ve anlamlandırılmasına değinilmiştir. Evlerin giriş kapılarında düşünceye, inanca ve estetiğe dair unsurlar ve semboller incelenmiş, ikonografik açıklamaları yapılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel eksende gerçekleştirilmiş, öncelikle literatür taraması kapsamında genel itibariyle şehir, mahalle, sokak ekseninde toplumsal hayatın biçimlenişini üzerinde durulmuş ayrıca kapı ve eşik kavramlarının somut ve metaforik anlamları ele alınmıştır. Urfa şehir kültürü ekseninde ev yapılarının tarihi kimliği değerlendirilmiş ve

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

saha çalışması kapsamında fotoğrafları çekilerek¹ elde edilen kapı örnekleri analiz edilmiştir. İncelenen kapılar sadece ev kapılarıdır, kamusal mekân ve mabed kapıları kapsam gereği çalışmanın çerçevesine dahil edilmemiştir. Çalışmanın kapsamına dahil edilen kapı örnekleri katalog halinde çalışmanın sonuna eklenmiştir.

3. GÜNDELİK HAYATIN MEKÂNSAL ÖRGÜSÜNDE SOSYAL BİR BÜTÜNLEŞME ALANI OLARAK MAHALLE VE SOKAK

Olağan bir görünümün içerisinde gizlenmiş çok boyutlu tecrübeler bütünü olarak tanımlanabilecek olan gündelik hayat, toplumsal yaşamın önemli gösterge alanlarından biridir. Gündelik hayat aynı zamanda karşılıklı etkileşimlerin de gerçekleştiği, toplumsal düzen ve farklılıklara dair detayların yer aldığı bir çerçeve yaşam biçimidir (Esgin, 2018, 29). Gündelik hayat çalışmalarının önce gelen isimlerinden biri olan Lefebvre'e göre, gündelik hayat "hem ürün hem de tortu" dur. Bu nedenle sosyalleşmenin gerçekleştiği ve deneyimlerin öne çıktığı, formların basit/sade seyrettiği, belirgin özelliklerle aktığı bir alandır ve aynı zamanda bir ara istasyondur (Lefebvre, 2015,18). Piotr Sztompka'ya göre ise toplumsal yaşam, gündelik hayatın kaynağıdır. Toplumsal yaşam içerisindeki "tekrar" döngüsü gündelik hayatın rutinlerini meydana getirerek döngüleştirir. Gündelik hayat konusunda yerel dinamiklere vurgu yapan Sztompka'ya göre bir "yer" de ortaya çıkan gündelik hayatın "karakterini, stilini, biçimini ve içeriğini" belirleyen en önemli faktör yerelin özellikleri ve sosyal olayların niteliğidir. Bu nedenle gündelik yaşamdaki sosyal olayların gerçekleşme süresi, bu olayların karakterini de belirlemektedir (Sztompka, 2008,32). Gündelik hayat, toplumsal yaşamda etkili olan sembollerin, eylem ve niyetlerin doğal sürekliliğini bir bütünlük içerisinde sunmakta ve kültürle olan bağımlı da bu işaretler ekseninde derinleşmektedir. Nitekim, gündelik hayatı inşa eden tüm anlam, olgu, eşya ve mekânlar toplumun kültürel evreninden beslenerek tecrübe edilmektedir. Bu etkileşimde kültür de gelenekler aracılığıyla varlığını devam ettiren bir sürekliliğe kavuşmaktadır (Çetin, 2013, 29). Gündelik hayat, zaman ve mekân akışının bütünlüştüğü şehir hayatında toplumsal hafızanın bütün formları ile iç içe geçerek kolektif kültürel belleğin işleyişini rutinleştirmektedir. Mumford, şehri ekonomik ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra "sosyal hareketliliğin sahnesi ve toplu birlikteliğin estetik bir sembolü" olarak tanımlamak suretiyle toplumsal hafıza ve şehir arasındaki ilişkiye de dikkati çekmektedir (Mumford, 2000, 94). Şehri oluşturan dinamik mekanizma ve gündelik hayatın içerisindeki tüm öğeler, şehrin özellikleriyle birlikte onların canlanmasına imkân veren şehir sakinleri tarafından oluşturulur, benimsenir veya zaman içerisinde değiştirilir. Tüm bu öğeler aynı zamanda şehrin kimliksel ritminin de birer parçası durumundadır. Modernleşme sonrasında kullanım güzergahına kent kavramının da eşlik ettiği şehir pratiği, hayatın tarım odaklı değil teknoloji ve ticaret eksenli işlediği ve toplumsal iş bölümünün yoğunlaştığı mekânlara dönüşmüştür. Profesyonelleşmenin arttığı, ikincil ilişkilerin duygusal mesafeliliği gerekli kıldığı şehir yaşamı insan ve toplum ilişkilerinin de belirli oranlarda dönüşmesine yol açmıştır.

Şehrin mekânsal örgüsü içerisinde önemli bir alan olan mahalle ise şehrin önemli bir parçası konumundadır. Bugün modern kentlerde veya metropollerde geleneksel ilişkilerin bütünüyle farklılaştığı ya da tamamen ortadan kaybolduğunu söylemek doğru değildir. Nitekim modern gündelik hayat içerisinde de aile ve mahalle ilişkileri gibi birincil

¹ Makale kapsamında değerlendirilen kapı örneklerinin fotoğraflanması ve adreslenmesi makale yazarları tarafından gerçekleştirilmiştir.

ilişkiler kısmen bir form değişikliğine uğramış olarak da olsa var olmaya devam etmektedir. Mahalle kavramı TDK Güncel Türkçe sözlükte: “1. Bir şehrin bir kasabasının, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri. 2. Bu parçalarda oturan insanların tamamı” (Büyük Türkçe Sözlük, Erişim: 17.03.2024) anlamlarında tanımlanmaktadır. Ev dışı sosyalleşmenin gerçekleştiği ilk mekânsal örgülerden biri olan mahalle belirli sınırlara sahip sosyal bir alan olarak da nitelendirilebilir. Kültürel süreklilik açısından ele alındığında ise mahallenin kültürün oluştuğu ve aktarıldığı önemli mekânsal birimlerden biri olduğunu ifade etmek mümkündür. Kamusal bir mekân olarak mahalleyi salt teknik bir işlev alanı olarak tanımlamak mümkün değildir. Nitekim şehri oluşturan en küçük yaşam birimi olarak mahallenin sahip olduğu işlevsel niteliğin tüm aşınmışlığına rağmen bugün dahi modern kentlerde yaşamın akışkanlığına özgün bir sınır çizdiği gerçektir. Kendine has unsurlarıyla toplum açısından bir yaşam biçimi, dayanışma ve sorumluluk ağı kaynağı olan mahalle sokakla birlikte iç içe geçmiş bir mekânsal yapıyla sosyal habitusunun da üretim alanıdır. Sokak, mahalleye nispeten daralan alanıyla bu habitusunun “muhit” kazandığı önemli bir yaşam birimidir. Mahalle ve sokak, Bauman’ın ifadesiyle “akışkan” koşulların müphemleştirdiği kent yaşamında aktörleri, suretleri, görevleri ve sorumlulukları hatırlatan yönleriyle kimlikleri anonimlikten kurtarmakta ve hayatın makbul akışına dahil ederek berraklaştırmaktadır. Rutinler, gündelik hayat sosyolojisinin önemli bir parçası olarak öne çıkmakta ve sıradan insanın gündelik hayat dinamikleri bu rutinlerin işleyişi üzerine temellenmektedir (Scott, 2009, 28). Bireye ontolojik bir güven alanı açan alışkanlıklar mahalle ve sokak kültürünün konfor alanında kamusal bir görünüm kazanmaktadır. Bir tür sağduyu bilgisine dönüşerek gündelik yaşamı belirleyen bu kabuller (Esgin, 2016, 163), mahalle ve sokağın mekânsal örüntüsü içerisinde karşılıklı etkileşim desteklenerek yerleşik hale gelmektedir.

Osmanlı şehirlerinde mahallenin bu işlevsel yönü tüm derinliğiyle öne çıkmaktadır örneğin. Nitekim kendi döneminin en önemli sosyal birimlerinden biri olan mahalle Osmanlı’da herkesin birbirini tanıdığı, birbirinin davranışlarından sorumlu sayıldığı, mahalle sakini olmanın bir diğer mahalle sakinine kefil ve yardımcı olmakla eş anlamlı olduğu önemli bir alan olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda toplumsal birlikteliği sağlayan ve sürekli kılan değerlerin önemli bir kısmı mahallenin sahip olduğu denetim mekanizmasının bir parçası olarak biçimlenmiştir. Bireylerin kendilerini ait hissettikleri toplumsal ortamın normlarına uygun hareket etmeye bağlı bir statü kaygısı taşımaları ve bu saygınlık çerçevesinde ahlaklı davranmaya eğilimli olmaları mahallenin mekânsal örgüsünde odaklanan nitelikli insan ilişkilerinin de önünü açmıştır.

4. TOPLUMSAL HAFİZADA MAHREMİYET MEKÂNI OLARAK EV VE ONUN TAMAMLAYICI UNSURLARI OLARAK KAPI VE EŞİK

Halbwachs’a göre birey, bireysel bellek ve kolektif bellek olmak üzere iki farklı belleğe katılmaktadır. Toplumsal bellek niteliği itibariyle sosyal çerçeveler ekseninde ele alındığında “hatırlama”nın bu çerçeve ile gerçekleştiği görülecektir. Toplumsal belleğin “dil, zaman ve mekân” çerçeveleri ile tanımlanabileceğini ileri süren Halbwachs, hatıraların “bir zaman ve mekân” içinde konumlandırıldığında ve parçası olunan gruplarla birlikte ele alındığında anlamlı hale gelişini de toplumsal hafıza ile açıklamaktadır (Halbwachs, 2019, 68). Nora da mekânı, hafızanın mayalandığı yer ve aynı zamanda geleceğin laboratuvarı olarak nitelendirmek suretiyle toplumsal hafıza ve mekân arasındaki somut ilişkiye dikkati çekmektedir (Nora, 2022, 13). Nora’ya göre (Nora, 2006, 19-20) bellek somuta, uzama, imgeye ve nesneye kök salmıştır. Hatırlamanın ve unutmanın birbiriyle kesiştiği mekânlar ise birer hafıza düğümü niteliği taşımaktadır. Nora, mekânı “süreklilik” duygusunun kaynağı olarak tanımlayarak, hafıza mekânlarını bu sürekliliğin temel parçaları olarak

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

nitelendirmektedir. Bireysel hafızanın demir attığı mekânların başında ise “ev” gelmektedir. Ev hem bireysel mahremiyetin alanı hem de mahallenin çekirdeği olması nedeniyle kamusal aidiyetin bir parçası durumundadır. Mekânın tarihsel gerçekliği açısından ele alındığında evin, toplumsal yaşamda güvenlik, mahremiyet ve mesafe kavramlarıyla iç içe geçmiş bir güzergaha sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ev, mekânın belirli bir kullanımına ve mekânsal bir pratiğe denk düşen yapısıyla sadece o mekânı paylaşan kişiler açısından değil aynı zamanda tüm mahalle ve toplum açısından da önemli bir mekânsal birim özelliği taşımaktadır. Temsil mekânlarına vurgu yapan Lefebvre’ye göre “*imgelemin ve sembolizmin nüfuz ettiği bu mekânların kökeni tarihtir, bir halkın ve bu halka mensup her bir kişinin tarihidir*” (Lefebvre, 2014, 46). Ayrıca temsil mekânlarının çocukluk anlarıyla, düşler ve anne rahminin imge ve sembolleriyle ilişkili olarak ele alındığında bu mekânların hem yaşayan hem de konuşan mekânlara dönüştüğüne dikkat çekmektedir (Lefebvre, 2014, 70). Nitekim, bu mekânlarda değişmez gibi görünen, durgun seyreden pek çok şey aslında kesif bir değişimin izleriyle doludur. Modern dönemde özellikle şehirlerin parçalandığı büyük yerlerde oluşan kent dokusu mekân olarak “Ev’i şiirsel bir gerçekliğe dönüştürmektedir. Zira bu dönemde ev, kent realitesinin içerisinden nostaljik bir bütünlükle iç içe geçerek tarihe, folklor ve hatta etnolojiye bağlanan bir hafıza zincirinin taşıyıcısı olarak kenti güzelleştirmektedir. Lefebvre’nin ifadesiyle 20. yüzyılda dahi; “*ev, hala kutsal, neredeyse dinsel, mutlaka yakın, ayrıcalıklı bir mekân etkisi bırakır. Evin içeriği neredeyse ontolojik bir mertebeye erişir; çekmeceler, kasalar, dolaplar, filozof şairin algıladığı doğal analoglarıyla temel figürlere yakınlaşırlar. Ev, kozmik olduğu kadar insanidir de*” (Lefebvre, 2014, 143).

Bu nedenle ev, bireyin kişisel tarihinde ve hafızasındaki yerleşikliği ile bireysel ve toplumsal hafızanın iç içe geçtiği mekânların başında gelmekte, kamusal niteliği arttığı oranda ise evler birer temsil mekânına dönüşme özelliği gösterebilmektedir. Evin mahremiyetle kurulan ilişkisi onun pratik kullanımındaki koruyuculuğunun yanı sıra kozmik olanla arasındaki bu çekim etkisine de bağlanabilmektedir. Sennet de Augustinus’un *The City of God*’ını tartışırken “kentlerin teolojik temelleri”nden söz etmekte modern zamandaki “iç” ve “dış” ayırımının mekânsal parçalanmayı nasıl biçimlendirdiğine odaklanmaktadır. Sennet’e göre Sanayi Devrimi ile birlikte dışarının güvensizliğine karşı kutsal bir sığınağa yönelik büyük bir özlem oluşmuş ve işçiler bu zorlu mücadelede onlara destek olacak bir alan olarak dine yönelmişlerdir. Koruyucu bir sığınak ve imaj arayışının toplumda daha geniş kitleler arasında yayılması, mekânsal olarak mabetlerin dinsel imajlarına yönelişi artırarak “ev” i de manevi sığınığın bu dünyadaki biçimi haline getirmiştir (Sennett, 1999). Böylece sanayileşme sonrası toplum için güvenliğin coğrafyası kent merkezlerinden “evin içi” ne doğru kaymıştır. Kutsallığı evde arayanlar için ev hem mahremiyetin hem de ontolojik olarak güvende olmanın mekânına dönüşmüştür.

Kapı ve eşik öğeleri ise, evin anlamlandırılması sürecine eşlik eden iki temel yapı unsuru olarak öne çıkmaktadır. İçerinin ve dışarının birbirinden ayrıldığı, aynı zamanda evdeki mahremiyetin sokaktaki kamusalıktan kesin bir sınırlılıkla korunduğu bir toplumsal yaşam alanında kapı ve eşik kavramları pratik olduğu kadar metaforik güzergahları açısından da kendine özgü bir gündelik yaşam düşüncesine işaret etmektedir. Modern öncesi şehir hayatında “toplumsal yapı, kültür ve mimari” ilişkisinin somut yansıma alanları olarak öne çıkan mahalle ve sokak mekânları “ev- kapı ve eşik” dinamiğinde oluşan bir sosyal etkileşim biçimine de öncülük etmekteydi. Nitekim bu çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan dış (cephe) kapılarının bir tür güvenlik ve sınır elemanı olarak işlevselliği evin mahremiyetine gönderme yaparken; eşikin varlığı da bu geçişin insani çerçevede şekillendiği bir kamusal zenginliğe işaret etmektedir. Tarihi yapılara ya da geleneksel mimarinin eşlik ettiği dönemlere ait yapı biçimlerine yansıyan

haliyle bir camide veya devlet kurumunda kendine has mimari içerisinde çeşitlenen kapı örnekleri evlerde ise kimi zaman toplumsal itibarın, saygınlık ve sosyo-ekonomik statü göstergelerinin yansıdığı sembolik özellikler gösterebilmektedir. Modern dönemde ise hem soyut hem de somut eksenleri itibarıyla derin bir dönüşümün parçası olan kentler ve kent dokuları, bu mimari elemanlar hakkında geçmişte olduğu kadar derin anlamlandırmaları mümkün kılmayan yeni nitelikleriyle dikkat çekmektedir. Kent ve kimlik ilişkisi açısından ele alındığında geçmişin şehir hafızasını bugüne taşıyan temsil mekânlarından biri olan evin ve eve ait mimari elemanlar olarak kapı ve eşiklerin birçok açıdan anlamlandırılabilirdiği görülmektedir.

5. KAPI-EŞİK VE MEKÂN İLİŞKİSİ

Türkçe bir kelime olan kapı, bir yere girilip çıkılırken içinden geçilen yer, giriş çıkışı sağlamak için bir yere yerleştirilen ahşap veya demirden iki veya tek kanatlı açılır kapanır düzen olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2006, 1559). Yapı ile sokak arasındaki kontrollü geçişi sağlayan kapı, aynı zamanda dışarı ile iç mekân arasında bir sınır oluşturmaktadır. Bu sınırdaki içerdekiler ile dışardakiler arasında iletişimi sağlayan kapı, sınırın estetik ve sembolik elemanıdır (Güler, 2023, 231). Diğer taraftan kapı, sınırlı alanlar ile sınırsız alanlar arasında ihtiyaç duyulan bağlantıyı sağlayan (Simmel, 2013, 19) bir mekândan başka bir mekâna geçiş imkânı veren, mekânlar arasında adeta köprü görevi gören bir eşik özelliği de taşımaktadır. Sözlükte eşik kavramı, döşemede kapı boşluğunun alt tarafına gelen kısım ve buraya soğuktan, dış etkilerden korunmak için kapı eni uzunluğunda yerleştirilen taş veya ahşaptan, yüksekliği çok az çıkıntı, söve olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2006, 886). Genellikle kapı ile aynı anlamda kullanılan eşik sözcüğünün Türkçe'de farklı anlamları da bulunmaktadır. Geçiş yeri, giriş sınırı, başlangıç, başlama zamanı, ev kapısı, çadır girişi, avlu kapısı, kapı ağzı, evin dışı gibi anlamlarda Türkçenin çeşitli lehçe ve ağızlarında kullanıldığını görülmektedir (Atmaca ve Adzhumerova, 2010, 29). Çoğu zaman eş anlamı olarak birbiri yerine kullanılan kapı ve eşik kelimelerinin mimari anlamlarının yanı sıra sanatsal, edebi, dini ve sosyo kültürel farklı anlamları da bulunmaktadır. Bu nedenle kapı ve eşik kavramları, sadece mimaride mekân için değil, insan ve toplum için de ayrı bir önem taşımaktadır.

Mimaride kapı ve eşik, bir mekâna giriş elemanı, özel ve kamusalı ayıran bir sınır, bir güvenlik noktasıdır. Sanat ve edebiyatta ise bir imge, inançta bir sembol ve bir aşama anlamında kullanılmıştır (Gökçen, 2019, 130). Kapı, bir yapıda dış mekânı iç mekâna bağlayan, bir mekândan diğer mekâna geçişi sağlayan insan ile yapı arasında önemli bir iletişim kuran bir yapı elemanıdır. Kapı ve mekân kavramları birbirleriyle paralel gelişmişlerdir. Nitekim bir kapının var olabilmesi için bir mekânın olması, mekâna giriş için de bir kapının olması gerekmektedir. Bu nedenle mimaride kapı, yapının en önemli elemanlarından biri olarak bir geçiş- eşik mekân özelliğine sahip olmuştur. İç ve dış mekân arasında bir geçiş olan kapı hem içeriye hem de dışarıya aittir ve kişinin bulunduğu konuma göre ya giriştir ya da çıkıştır. Eşik ise tam ortadadır, eşikten adım atılarak bir tarafta durulur, ama kapı eşğinde durmak insanı iki alana da dahil etmemektedir. Eşik mekândakini ve mekân dışındakini bir araya getirerek etkileşimi başlatan bir mekân parçası olma özelliğine sahiptir. Kapı ve eşik elemanlarını, iç ve dış dünyanın birleştiği, özel ve kamusalın, bilinlenle bilinmeyenin birbirleriyle karşılaştığı ve insanın yeni bir duruma geçtiği birer sembolik unsur olarak anlamlandırmak mümkündür.

Kapı, biçimi, üslubu, ölçüleri, malzeme ve süslemesi ile yapı ve mekânın kullanıcıları olan insanların sosyo-kültürel ve ekonomik durumlarının temsili bir dili gibidir. Mimari açıdan ele alındığında; yapılardaki kapıların biçimlerinin oluşması ve gelişmesinde, içinde buldukları şehirlerin coğrafi özellikleri, iklim şartları, yapı tipleri, malzeme

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

özellikleri, yapıldığı döneminin üslup özellikleri gibi sebeplerin oldukça etkili olduğu vurgulanabilir. Yapıdaki kapı elemanının biçimlenişinde sadece mimari faktörlerin değil; aynı zamanda yapının döneminin, söz konusu dönemdeki dini atmosferin, yapıyı inşa edenin/ettirenin sosyo- ekonomik durumunun ve toplumsal statüsünün de önemli rol oynadığı görülmektedir. Diğer taraftan kapıların biçimlenmesinde yapının işlevinin de önemi anlaşılmaktadır. Zira kapılar genellikle yapıların yapılış amaçlarına uygun olarak şekil almış ve bulunduğu yapıya bir kimlik sembolü gibi dahil edilmiş mimari elemanlar olarak öne çıkmaktadır.

Kapı-ev ilişkisinde; sınırları olan bir mekânın açıklığı olan kapının, bir sınır unsuru olarak eve girişi sağlayan, eve aidiyeti hissettiren, evi dış dünyadan koruyup, mahremiyeti sağlayan bir eleman olduğu görülmektedir. Tarihi süreçte farklı şekillerde karşımıza çıkan kapı ve eşikler, evi dış dünyadan ayıran, evin müstakillliğini ve mahremiyetini sağlayan, bu işlevselliğiyle de mekânın ve evin en önemli unsurlarından sayılmaktadır. Ayrıca evdeki hayatın farklı aşamalarının öncesi ve sonrası arasındaki geçişe “geçiş” işlevselliği ile de şahitlik eden kapı ve eşik, mekânın ve zamanın kesişim noktaları özelliğine sahiptirler. Bu sebeplerden dolayı kapı sadece bir mimari unsur olmamış aynı zamanda evdeki yaşanan hayata dair ipuçları veren bir sembolik öge olarak da anlam kazanmıştır. Kamusal mekâna açılış yönüyle ise kapı, evde iç mekâna ait bir eleman olmasının yanında aynı zamanda dış mekâna bulunduğu sokağa da ait bir yapı elemanıdır. Kapının sahip olduğu biçimsel ve anlamsal özellikleri evin hem içine hem de dışına yansımaktadır. Giriş kapısı, evlerin cephe duvarlarında konumu, ölçüleri, biçimi, üslubu, bezemeleri ve malzeme özellikleriyle evin kimliğini etkileyen en önemli mimari elemanlardan biridir. Sivil mimari yapıları olan evlerin giriş kapıları, kamu yapılarının giriş kapılarına göre daha mütevazı ölçülerde yapılmış, sade bezeme örneklerinin yer aldığı, yaptıran kişinin statü ve ekonomik durumunu yansıtan, yapının önemli bir elemanı olmuştur.

6. GELENEKSEL URFA EVLERİNDE KAPI

Urfa'da tarihi şehir dokusu içerisinde bulunan tarihi evler, genel olarak ticaret yapılarının olduğu bölümden ayrı konumlandırılmıştır ve evlerin yerleşim düzeninin oluşmasında topoğrafya ve iklim şartları belirleyici birer faktör olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel sokaklar 2,5-3,5m. genişliğindedir ve evler bu sokaklarda düz bir topoğrafya üzerinde genellikle birbirine bitişik nizamda inşa edilmişlerdir. Yazların uzun ve çok sıcak geçtiği şehirde sokakları çevreleyen evlerin duvarları yüksek yapılarak bu şekilde evlerin ve sokağın sıcaktan korunması hedeflenmiştir. Evlerdeki aile mahremiyetinin korunması amacıyla ise özellikle alt katların sokağa bakan cephelerinde pencere gibi açıklıklara yer verilmemiş ve giriş cephesinde, giriş kapıları alt kattaki tek açıklık olarak yer almıştır.

Tarihi evler yapıldıkları dönemde içinde birkaç kuşağın bir arada yaşadığı ve buna göre planlandığı yapılarıdır. Evlerin planlanması özellikle Türk aile yapısına ve evde daha çok zaman geçiren kadının dış dünyadan ayrı bir mahremiyet alanı olan evdeki günlük işlerine, çalışmalarına, hayat tarzına uygun olarak inşa edilmiştir. Evlerin planlamasında ailenin ihtiyaçlarına uygun avlu, oda, eyvan, depo, ahır gibi mekânlar bulunmakta ve evler kendi içine dönük bir iç bahçeye açılan düzene göre biçimlenmektedir. Kadının evdeki çalışma hayatı giriş katında olduğu için, giriş katın sokağa bakan cepheleri çoğunlukla penceresizdir. Evin iç dünyasını dışardan ayıran kapı ise genellikle oldukça gösterişli yapılmıştır. Giriş kapısından içinde havuz, kuyu ve bahçe olan avluya girilmektedir ve burada servis mekânları olan depo, ahır, kiler, mutfak, hamam, hela gibi birimler bulunmaktadır. Buradan da evin dış dünya ile kısmen ilişki kurulan üst katına çıkılmaktadır.

Üst katta ortada bir eyvan, iki yanında birer oda ve bunların önünde yer alan bir gezenek bulunan yaşama mekânları vardır (Akkoyunlu, 1988, 128-129).

Urfa tarihi evlerinin sokağa bakan cepheleri yüksek ve sağır bir duvar şeklindedir. Giriş cephelerindeki en önemli eleman zemin kattaki tek açıklık olan biçimi, ölçüleri ve bazen de süslemeleriyle oldukça görkemli yapılan giriş kapılarıdır. Bu evlerde sokaktan eve geçişi, evin ön cephesinde yer alan bir ana kapı sağlamakta ve kapı, dışarıdan avluya geçiş alanı olarak kullanılan bir giriş mekânı ile açılmaktadır. Kapılar genellikle bir niş içerisinde yer almakta ve basık kemerli üzerleri kapı genişliğinde birkaç sıra mukarnaslı korniş şeklinde tasarlanmıştır. Tek ve çift kanatlı olmak üzere iki tipte yapılan kapıların bir kanatlarında çoğunlukla yöresel adı “enik” denilen küçük bir giriş bulunmaktadır. Kapılarda malzeme olarak ahşap kullanılmış, bunların dış yüzeyleri sac veya çinko ile kaplanmıştır. Evler ev sahibinin ekonomik gücüne ve statüsüne göre inşa edildiği için bu evlerdeki kapıların biçimlenmesi de evlerin niteliğine göre farklılıklar göstermektedir. Evlerin bir kısmındaki giriş kapıları abidevi, gösterişli olarak inşa edilmişken, bir kısmında ise daha sade ve mütevazı bir biçim göze çarpmaktadır.

7. GELENEKSEL URFA EVLERİ KAPI ÖRNEKLERİNDE DÜŞÜNCEYE, İNANCA VE ESTETİĞE DAİR UNSURLAR

Geleneksel Urfa evlerinde eve girişi sağlayan ön cephenin önemli mimari elemanı kapılardır. Kapılar üzerinde yer alan bitkisel, geometrik ve yazı ile yapılan bezemeler ve sonradan ilave edilen levhalarla, giriş kapılarına fonksiyonlarının dışında da bazı anlamlar yüklendiği görülmektedir. Kapıya yapılan bu bezemeler ve levhalarla kapının yapıdaki konumu ve sembolik anlamı daha da güçlenmiştir. Urfa geleneksel evleri giriş kapılarının büyük bir kısmının sokağa bakan cephelerinde genellikle kapı kemeri ile üstteki korniş arasında, kemerin iki yanında veya birleşim yerinde bezemeler yer almaktadır. Ev kapılarındaki bezemeler taş kabartma ve renkli boyalarla yapılmış motifler ve sac malzeme kullanarak eklenmiş tabela ve levhalardır. Çalışma kapsamında incelenen ev kapılarında, bitkisel, geometrik ve yazı ile yapılan bezemeler görülmektedir. Bitkisel bezeme hayat ağacı, ağaç, palmet, kıvrık dallar, çiçekler ve yapraklardan oluşmaktadır. Geometrik bezeme iç içe geçmiş daire ve yarım dairelerle yapılmış kompozisyonlar ile yapılmıştır. Yazı ile yapılan bezeme dini içeriklidir; bu kapılarda ise Besmele, Allah, Muhammed yazıları ve tarihler yer almıştır. Kapılarda ayrıca içerisinde Kâbe tasvirleri yapılmış olan tabela ve resimler de görülmektedir.

7.1. Urfa Geleneksel Ev Giriş Kapılarında Hayat Ağacı Tasviri

İnsan, yaratılışından bugüne kadar birçok varlığı kutsal görmüş ve bu kutsal sanata yansıtmıştır. Kutsal görülen ve sembolik olarak tasvir edilen en önemli motiflerden biri “ağaç”- “hayat ağacıdır”. Ağaç çeşitli faydaları, estetik özellikleri ve hayatın safhalarını sembolize etmesi sebebiyle bütün dinlerin önemle üzerinde durduğu bir bitki olmuştur (Tanyu, 1988, 456). Ağaç iklimlere göre türlerinin farklı oluşu, özellikle kışın yapraklarını döküp baharda tekrar canlanması sebebiyle, ölümden sonra yeniden hayata dönüşün sembolü gibi görülmüştür. Ayrıca ağacın hayatın ötesinde bir ruha sahip olduğuna, dolayısıyla bünyesinde bir güç ve kudretin bulunduğu inanılmış ve bu da ağaca bir kutsiyet izafe edilmesini sağlamıştır (Tanyu, 1988, 457). Ayrıca ağaç, kökleriyle toprağın derinliklerine inen, dallarıyla gökyüzüne uzanan, ömrünün uzun olmasıyla insanın ona saygı, ilgi ve korku duymasına sebep olmuş ve bir ağaç kültürünün oluşmasını sağlayarak, inançlarda yer alan bir simge haline dönüşmüştür (Erbek, 1986, 26).

Türk mitolojisinde yaşam, ölüm ve evren simgesi olarak bilinen hayat ağacı, gökle yer arasındaki bağlantı-ilişkisini sağlayan evren direği ile eşdeğerdir (Kuban, 2010,

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

97). Orta-Asya Şaman inançlarına göre hayat ağacı, dünyanın merkezi kabul edilmiş ve gök ile yeri birbirine bağlayan, kâinatın temsil edildiği bir figür olarak kabul edilmiştir (Öney, 2004, 161-168). Hayatın ve sonsuzluğun temsili olduğuna inanılan hayat ağacı, Türk sanatında başlangıcından beri mimaride ve el sanatlarında yaygın olarak kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu sanatı figürlü süslemelerinde, Orta Asya geleneklerinin ve inançlarının devamı olarak görülen hayat ağacı (Öney, 2004, 161-168), Osmanlı sanatında da tarihi süreç içerisinde değişim ve gelişim göstererek tasvir edilmiştir.

İnancın sembolik bir yansıması olarak ağaç ve hayat ağacı tasvirleri, Urfa geleneksel evleri giriş kapılarındaki bezemelerde de görülmektedir. Urfa geleneksel ev kapılarındaki hayat ağacı tasvirleri giriş kapılarında genellikle kapı kemerlerinin üst tarafında iki yanda, bazen kemerin uç kısmında, bazen de kemerin içinde yapılmışlardır (Resim1,2,3,4,6). Aynı biçimde ve ölçülerde yapılan hayat ağaçları üç, beş, yedi ve dokuz dallı olan yaprak-palmet motiflerinden oluşmaktadır. Kompozisyonlarda yarım daire hilale benzer şekilde yapılmış bir altlık ve bunun hemen üstünde aynı kökten çıkıp aşağıya, yanlara ve yukarıya doğru simetrik uzanan çok kollu yapraklar görülmektedir (Resim1,3,5,6).

7.2. Urfa Geleneksel Ev Giriş Kapılarında Kâbe Tasviri

Kâbe Müslümanlar için manevi derinlikleri çok fazla olan, kulluk bilincinin farkına varıldığı, fani beden ile sonsuzluk ve mutlak varlık ile tanışma çabasına uzanan bir mekândır (Kılıç, 1987, 66). Müslümanların ibadetlerinde yönedikleri kible olmanın yanı sıra dünyanın yaratılışının buradan başladığı ve dünyanın en yüce mevki olduğuna inanılmaktadır. İnancın sembolik bir yansıması olarak Kâbe tasviri, Türk sanatında mimaride ve el sanatlarında tercih edilen sembolik bir kompozisyon olarak bezemelerde yapılmıştır. Urfa geleneksel evlerinin giriş kapılarında tasvir edilen Kâbe resimleri, evlerde yaşayan insanların hac vazifesini yerine getirdiğini göstermesinin yanı sıra, kutsal bir mekân olan Kabe'ye ve onun sahip olduğu manevi anlamlara da özlemi ve inancı sembolize etmektedir. Nitekim hac, süre itibarıyla bir insanın ibadet hali üzerinde bulunarak geçirebileceği en uzun zaman dilimini kapsamaktadır. Bu açıdan rutin davranışlarla ibadet ruhunu birleştirip birbirine bağlaması açısından zamana yayılan bu tecrübenin hacı üzerinde farklı bir etki oluşturabilme ihtimali de artmaktadır. Zira maddi değerlerle manevi değerler veya kutsal öğelerle dünyevi olan öğeler hacı için daha önce tecrübe edemediği bir yakınlıkta hac süresince iç içe geçmektedir (Kutup, 1992, 93). Diğer taraftan hac, bir yönüyle Allah'a olan sevgi ve bağlılığı öne çıkarırken bir yönüyle de psikolojik ve sosyal faydaların hem hacı için hem de hacı olmayan kişiler açısından gündelik hayata tanışabilirlik ihtimalini artırmaktadır. Burada ibadet-duygu ve bilinç arasında güçlü bir çekim oluşmakta ve bu durum, hac tecrübesini hacı açısından öznel bir konuma da taşıyarak etkiyi derinleştirebilmektedir.

Bayraktar'ın yorumuna göre; hac insanın Allah hakkındaki bilgisini ve imanını tecrübeye koyması, mobilize ederek bedeni ile ruhunu aynı izlekte buluşturabilmesi bakımından bir bütün olarak aslında bilgi ve iman demektir (Bayraktar, 1987, 58). Çünkü hacı, ortak duygu ve dua ile o zamana kadar hiç yaşamadığı bir tecrübe içerisinde kendisini bulmakta ve bir tür kutsallaşma deneyimi yaşamaktadır. Bu nedenle Ortadoğu'nun farklı ülkelerinde de benzerleri olan Kâbe tasvirli kapı örnekleri hem söz konusu toplumun inanç dünyasında ibadetlerin yerine atif yapmakta hem de gerçekleştirilmesi meşakkat barındıran bir ibadet olan haccın bireye kazandırdığı toplumsal itibara işaret etmektedir. Nitekim hacı, hem kulluğun ikmalî olarak tanımlanan bu meşakkatî üslenmekle dini olarak saygınlığını artırarak yaşadığı muhitte bir tür kanaat önderine dönüşmektedir. Ayrıca Kabe'yi dünya gözüyle görmüş olmanın beraberinde getirdiği müstesna hal ile onun kutsallığını hatırlatan

sembolik bir aktöre dönüşerek farklı bir statüye dahil olmaktadır. Bu nedenle daha çok hac ibadetini yerine getirerek hacı olan bireylerin kapılarında yer alan Kâbe tasvirleri o evde sıradan birinin oturmadığına işaret etmesi açısından kendi döneminde dini itibarın temsiline dair de bir anlam taşımaktadır. Kâbe tasvirleri giriş kapılarında genellikle kapı kemerlerinin üstünde yer alan levhalarda resmedilmiştir. Ortada Kâbe tasviri, bunun sağında ve solunda “Allah”, “Muhammed”, “Besmele” yazıları (Resim5,8,9,10,11,12,1), bazen de Mescidi Nebevi tasviri resmi de yer almaktadır (Resim8).

8. SONUÇ

Modern dönemde daha çok kent olarak tanımlanan şehir olgusu insan yaşamı açısından sıradan bir fiziksel mekân olmanın ötesinde farklı anlam ve çağrışımlara da sahiptir. Şehirleri tanımlarken onlar hakkında kurulan cümleler genel itibarıyla şehirlerin fiziksel niteliği üzerine olsa da her şehir farklı bir kültürel doku ve kimlik üretmek bugüne gelmiştir. Nitekim tarihsel süreç içerisinde bir şehrin kimliğine dair pek çok unsur değişmekte fakat bazı unsurlar da çeşitli semboller aracılığıyla geçmişten taşınmakta ve bugünde yeniden anlam kazanmaktadır. Şehir hafızasını günümüze taşıyan mekânlardan biri olan geleneksel evler ve bu evlere ait olan kapı ve eşikler yapı ile sokak, içeri ile dışarı, özel ile kamu arasında kontrollü geçişi sağlayan, yapıya bir kimlik sembolü gibi yapılmış estetik mimari elemanlardır. Ev kapılarının biçimlenmesinde dönemin mimari ve sanat özellikleri etkili olduğu gibi kültür, din, sosyo ekonomik yapı ve statü gibi etkenlerde önemli rol oynamıştır. Urfa geleneksel evlerinde eşik mekân özelliği taşıyan ve mahrem sınırı olan kapılarda, düşünceye, inanca, estetiğe dair bezemeler ve semboller görülmektedir. Giriş kapıları üzerinde yer alan sembolik tasvirler giriş kapılarına fonksiyonlarının dışında da anlamlar yükleyerek, kapının yapıdaki konumu ve sembolik anlamını daha da güçlendirmiştir. Kapıların büyük bir kısmında tasvir edilen hayat ağacı, sahip olduğu özelliklerle insan hayatının safhalarını sembolize ettiğine inanılarak, hayatın, hayatla öbür dünyanın, güç ve kudretin simgesi gibi görülmüştür. İnsanın kendi hayatı ile hayat ağacı arasında benzerlikler kurması ve bu motifleri kapılarda tasvir etmesi inancın mimariye sembolik bir yansımaları olarak dikkati çekmektedir.

Kapılardaki levhalarda tasvir edilen Kâbe resimleri, evlerde yaşayan insanların hac vazifesini yerine getirerek hacı olduğunu ve Müslümanlar için kutsal bir mekân olan Kâbe'ye onun sahip olduğu manevi dünyaya inancı sembolize ettiğini göstermektedir. Ayrıca kapılarda yazılmış olan “Allah”, Muhammed”, “Besmele” gibi dini içerikli yazılarda, evlerde yaşayan insanların inanç ve kimliğinin sembolik birer yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Urfa geleneksel evlerinde, bu evlerde yaşayan insanlar ile dış dünya arasında bir giriş görevi üstlenen kapılarda görülen motif, kompozisyon ve yazılar insanların düşünce ve inanç dünyasının tezahürü gibi sembolize edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Atmaca, E. ve Adzhumerova, R. (2010) “Kapı ve Eşik Üzerine”, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi (II), Sakarya, 23-45.
- Akkoyunlu, Z. (1988). Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ayverdi, İ. (2006) “Kapı”, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C.II, İstanbul, Kubbealtı Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2006) “Eşik”, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C.II, İstanbul, Kubbealtı Yayınları.
- Bayraktar, M. (1987). İslam İbadet Fenomenolojisi, Ankara: Akçağ Yayınları.

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

Büyük Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 17.03.2024.

Çetin, E. (2013). *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Türkiye’de Modernleşme ve Gündelik Hayat*. İstanbul: Rağbet.

Erbek, G. (1986) “Hayat Ağacı Motifi”, *Antika Dergisi*, 2(15), İstanbul, 26-35.

Esgin, A. (2016). *Sosyolojik Soruşturmalar*. Ankara: Siyasal.

Esgin, A. (2018). “Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. *Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*”, Ankara: Phoenix, 13-35.

Gökçen, A. (2019) “Eşik: Olgular ve İmgeler Bağlamında Bir Mekân Analizi”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, (2), 130-136.

Güler G. ve Güler M. (2023) “Siverek Geleneksel Evlerinin Kapı Tokmakları ve Halkaları” *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 174, İstanbul, 231-244.

Halbwachs, M. (2019). *Kolektif Hafıza*. (B. Barış, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.

Kılıç, S. (1987) “Kâbe’deki Sembolizm Üzerine Bir Deneme”, *İslâmî Araştırmalar*, 1/5, 62-69.

Kuban, D. (2010) *Divriği Mucizesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kutup, M. (1992). *İnsan Psikolojisi Üzerine Etütler*. (Karlığa B., Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları

Lefebvre, H. (2014) *Mekânın üretimi (I. Ergüden, Çev.)*, 2, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2015) *Gündelik hayatın eleştirisi III: Moderniteden modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*. İstanbul: Sel.

Mumford, L. (2000). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri Geçirdiği Değişimler ve Geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları*. (M. E. Özcan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Öney, G. (2004) “Selçuklu Dini Yapılarında Figürlü Tasvirler (Hayat Ağacı)”, İstanbul: Sanat ve İnanç: Melül Meriç Anısına, C. II.

Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam (S. Sertabiboğlu, C. Kurultay, Çev.)*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Scott, S. (2009). *Making Sense of Everyday Life*. Polity.

Simmel, G. (2013) “Köprü ve Kapı”, *Felsefe Logos*, (Çev.) Özgü Ayvaz, 50, 17-29, İstanbul: Fesatoder Yayınları.

Sztompka, P. (2008). *The Focus on Everyday Life: a New Turn in Sociology*. *European Review*, 16(1), (s. 23–37)

Tanyu, H. (1988) “Ağaç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul.

RESİMLER

Resim 1: Kurtuluş Mahallesi Bardakçı Sokak No.6 ev giriş kapısı

Resim 2: Kurtuluş Mahallesi 1011 sokak no.8 ev giriş kapısı

Resim 3: Kurtuluş Mahallesi 1011 sokak no.8 ev giriş kapısı

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

Resim 4: Kurtuluş Mahallesi Hekim Dede Sokak No.19. Ev giriş kapısı

Resim 5: Kurtuluş Mahallesi 1025 Sokak No.28 ev giriş kapısı

Resim 6: Akyüzler Evi- Kurtuluş Mahallesi Tarakçılar Sokak No.1 ev giriş kapısı

Resim 7: Hacıbanlar Evi- Cami Kebir Mahallesi Hacıban Sokak No.12 ev giriş kapısı

Resim 8: Kurtuluş Mahallesi Mısır Sokak No.46 ev giriş kapısı

Resim 9: Ellisekiz Meydanı No.18 ev giriş kapısı

İnsan-Mekân-Kimlik İlişkisinde Bir Hafıza Bileşeni Olarak Kapılar...

Resim 10: Kurtuluş Mahallesi No.9 ev giriş kapısı

Resim 11: Kurtuluş Mahallesi 1040 Sokak No.3 ev giriş kapısı

Resim 12: Ellisekiz Meydanı No.48 ev giriş kapısı